

İvana Vojinoviç: "Azərbaycanın təmiz enerjiyə keçidi digər ölkələr üçün nümunə ola bilər"

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29) Azərbaycanda keçirilməsi ölkənin yaşıl enerjiyə keçidində, eləcə də bərpaolunan enerjinin inkişafı məqsədlərinə nail olunmasında mühüm rol oynayacaq. Şübhəsiz ki, bu beynəlxalq konfransda yaşıl enerjiyə qlobal keçidlə bağlı mühüm qərarlar qəbul ediləcək. Azərbaycan gələcəkdə ölkənin iqtisadi inkişafına dəstək olacaq yaşıl enerjinin Avropaya ixracı ilə bağlı layihənin həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli tərəfdaşlar cəlb edə biləcək. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycanın alternativ enerji mənbələri üçün çox böyük potensialı var, belə mühüm layihələrin həyata keçirilməsi istiqamətində beynəlxalq maliyyə kanallarının açılması yaşıl enerjinin yeni dövrünün başlanğıcı olacaq.

Mövzu ilə bağlı AZƏRTAC-ın suallarını Donja Qoritsa Universitetinin İqlim Dəyişikliyi Mərkəzinin direktoru və Monteneqro hökumətinin ətraf mühit üzrə sabiq baş direktoru İvana Vojinoviç cavablandırır.

- Sizcə, COP konfransları iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizəyə necə kömək edir?

- COP konfransları inkişaf etməkdə olan ölkələri dəstəkləmək məqsədi ilə tərəqqi nəzərdən keçirmək və maliyyə mexanizmləri yaratmaq üçün demək olar ki, 200 ölkənin birləşməsində əsas rol oynayır. COP21-in ən əhəmiyyətli nəticələrindən biri də ölkələri temperaturun artımını 2°C-dən aşağı səviyyəyə qədər məhdudlaşdırmaq məqsədi ilə imzalanan əhəmiyyətli Paris müqaviləsi idi. COP konfransları, həmçinin iqlim texnologiyalarında özəl sektorun investisiya qoyuluşuna təkan yaradır və qlobal böhranla mübarizə üçün çoxtərəfli əməkdaşlıq və iqlim diplomatiyasına töhfə verir. COP konfranslarının nəticələrinə milli səviyyədə təkmilləşdirilmiş şəffaflıq mexanizmləri və karbon bazarlarının işlənməsi ilə müəyyən edilmiş daha sərt iqlim öhdəlikləri daxildir. Bu cür keçirilən hər bir konfrans əvvəlki müqavilələrə əsaslanır, son nəticədə iqlimi dəyişdirmək üçün qlobal gündəm meydana gətirən daha iddialı iqlim hərəkətlərinə çağırır. Məsələn, COP26 konfransı, ölkələri tədricən kömür istifadəsini azaltmağa çağıran Qlazqoda iqlim paktının qəbul edilməsinə səbəb oldu. Şarm-əş-Şeyxdəki COP27 konfransı iqlim fəlakətlərindən əziyyət çəkən həssas ölkələrin "itkiləri və ziyanı" ödəmək üçün maliyyələşdirmə haqqında razılaşma ilə sona çatdı.

- Bu ilin noyabrında Bakıda keçiriləcək COP29-dan gözləntiləriniz nədir?

- Fikrimcə, 2024-cü il noyabrın 11-dən 22-dək Bakıda keçiriləcək COP29 qlobal iqlim gündəliyində mühüm məqamdır. Tədbirdə siyasi iradənin yenilənməsi və Paris Sazişinin məqsədlərinin həyata keçirilməsinin sürətləndirilməsi müzakirə olunacaq. Xüsusilə qarşıdan gələn iqlim sammiti "Truce COP" adlanacaq. O sülhü təşviq etməklə, eyni zamanda, qlobal tullantıların 5-6 faizini təşkil edən hərbi fəaliyyətlərin də zərərli töhfə verdiyi anlayışı əks etdirərək qlobal atəşkəsə çağırmağa çalışacaq. Başqa sözlə, COP29 daha dinamik iqlim diplomatiyasına çağıracaq ki, bu da artıq beynəlxalq iqlim hüququnun yaradılması üçün əsas olub. İstənilən halda, COP29 qlobal temperatur artımını 1,5°C-dən aşağı saxlamaq üçün əvvəlki öhdəliklərə əsaslanaraq, maliyyə, texnoloji və siyasi qərarlar üzrə müzakirələrə təkan verəcək. COP29-da Azərbaycan üçün qlobal iqlim fəaliyyətinin əsasını qoyması, iqlimlə bağlı iddialı maliyyə həllərini müdafiə etməsi və maraqlı tərəflər arasında əməkdaşlığı təşviq etməsi vacibdir. Bu, bütün dünya üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

- COP29-un əsas məqsədləri hansılardır?

- COP29 iqlim ambisiyalarının artırılmasına diqqət yetirəcək. Onun əsas məqsədi iqlim maliyyəsi üçün Yeni Kollektiv Kəmiyyət Məqsədinin (NCQG) tamamlanmasıdır. NCQG inkişaf etməkdə olan ölkələri dəstəkləmək məqsədi ilə inkişaf etmiş ölkələrin yerinə yetirilməmiş maliyyə öhdəliyini həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulub. Bu yeni hədəfin daha əhatəli olacağı və həssas ölkələrin həqiqi maliyyə ehtiyaclarını əks etdirəcəyi gözlənilir. Digər əsas məqsəd karbon bazarlarını tənzimləyən və bazar mexanizmləri vasitəsilə qlobal iqlim maliyyələşdirməsini stimullaşdırma bilən Paris Sazişinin 6-cı maddəsinin həyata keçirilməsidir. Bu, çox vacibdir. Çünki düzgün işləyən karbon bazarları qlobal iqlim maliyyəsi üçün milyardlarla dollar səfərbər edə bilər və cari dövriyyəni ildə 2,5 milyard dollar artırır.

Bundan əlavə, COP29 Milli Səviyyədə Müəyyən Edilmiş Təhdətləri (NDC) nəzərdən keçirəcək və ölkələri 2025-ci ilin əvvəlinə qədər yenilənmiş NDC-ləri təqdim etməklə emissiyaların azaldılması üzrə öhdəliklərini gücləndirməyə çağıracaq. Milli uyğunlaşma planlarının təqdim edilməsi xüsusilə təşviq edilir, çünki iqlim böhranı qaçılmazdır və ölkələr iqlim dəyişikliyinə mənfi təsirlərinə uyğunlaşmalı, öz müqavimətlərini gücləndirməlidirlər. Diqqət, həmçinin yaşıl enerji zonaların yaradılmasına və təmiz hidrogen istehsalına, həmçinin yaşıl enerjinin saxlanması yönəldiləcək. Azərbaycanın ev sahibi kimi

rolunu nəzərə alaraq, konfrans iqlim dəyişikliyinə azaldılması üçün regional strategiyaların əhəmiyyətini vurğulayacaq. COP29 danışıqlardan daha çox icraya yönəlcək gələcək konfranslar üçün zəmin yaradacaq.

- Qlobal yaşıl transformasiya mümkündürmü və bu yolda hansı problemlər mövcuddur?

- Qlobal yaşıl transformasiya geniş miqyasda kompleks enerji dəyişikliklərini tələb edən nəhəng çağırışdır. Lakin mən bunun mümkün olduğuna qəti şəkildə inanıram. Bu transformasiyanın əsas aspektlərinə enerji sistemlərinin karbonsuzlaşdırılması, sənayelərin qalıq yanacaqlardan uzaqlaşdırılması və tullantıların, resurs istehlakının azaldılması üçün dairəvi iqtisadiyyat prinsiplərinin inkişafı daxildir. “Avropa Yaşıl Sövdələşmə” və ABŞ-ın “İnflyasiyanın azaldılması aktı” kimi beynəlxalq öhdəliklərlə birlikdə texnologiyanın inkişafı ümidverici sürət göstərir. Ən böyük problemlərdən biri, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün keçid dövrünün maliyyələşdirilməsidir. Məsələn, Beynəlxalq Enerji Agentliyinin (IEA) xalis sıfır yol xəritəsində deyilir ki, qlobal istiləşməni 1,5°C ilə məhdudlaşdırmaq 2030-cu ilə qədər hər il 4,5 trilyon dollar təmiz enerji investisiyası tələb edir. İradə və idarəetmə ilə bağlı siyasi məsələlər, həmçinin qalıq yanacaqlardan asılılıq və qurulmuş sənayelərin müqaviməti qlobal yaşıl transformasiyanı çətinləşdirir. Sənayelənmiş ölkələrin qalıq yanacağa əsaslanan geniş enerji infrastrukturuna onlara bu resursdan istifadəni davam etdirmək üçün güclü stimül verir. Bu çağırışlara baxmayaraq, Paris Sazişi kimi beynəlxalq müqavilələr əsasında və öhdəliklərlə dəstəklənən qlobal yaşıl keçid irəliləyir. Dəniz küləyi, günəş enerjisi və akkumulyator anbarı kimi təmiz enerji texnologiyalarında yeniliklər də yaşıl transformasiyanı daha əlçatan edir. Aİ-də bərpaolunan enerjiyə keçid də ümid verir. 2024-cü ilin birinci yarısı enerji keçidində əsaslı nailiyyətlərlə yadda qaldı. Məhz günəş elektrik stansiyaları və külək stansiyaları ilk dəfə olaraq elektrik enerjisi istehsalında qalıq yanacaqları ötüblər.

- COP29 inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün iqlimin maliyyələşdirilməsinin yeni səviyyələrini təmin edəcəkmi?

- İnkişaf etməkdə olan ölkələr üçün adekvat iqlim maliyyəsinin yaradılması konfranslarda təkrarlanan məsələ idi. COP29-un iqlimin maliyyələşdirilməsi üçün yeni bir baza yaratmağa çalışacaq əhəmiyyətli bir irəliləyiş gətirəcəyi gözlənilir. Konfransın inkişaf etməkdə olan ölkələri dayanıqlı infrastruktur qurmaq və yaşıl inkişafı təşviq etmək üçün lazım olan resurslarla təmin edəcəyi gözlənilir. Fikrimcə, bu, etimadın yaradılması və bütün dünyada iqlimlə bağlı daha iddialı fəaliyyətin təmin edilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edəcək. Nəticə etibarilə, COP29-un inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün iqlim maliyyələşdirməsinin dəyişdirilməsində mühüm rol oynayacağı gözlənilir. İqlim böhranının artan aktuallığını nəzərə alaraq, COP29 ənənəvi hökumət maliyyələşdirməsini tamamlamaq üçün özəl sektorun iştirakı, yaşıl istiqrazlar və karbon qiymətləri kimi innovativ maliyyələşdirmə mexanizmlərini də araşdırmağa bilər. Yeni maliyyələşdirmə sazişinin əldə olunmasında uğur, maliyyə çatışmazlığının aradan qaldırılmasında mühüm addım olacaq. COP29-da uğurlu nəticə həm də inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında olan itirilmiş etimadı bərpa edə bilər. Keçmiş konfranslardan gördüyümüz kimi, maliyyə öhdəliklərindəki gecikmələr qlobal iqlim tərəqqisinə mane olub, bəzi inkişaf etməkdə olan ölkələr artıq inkişaf etmiş ölkələrin verdiyi vədlərə şübhə ilə yanaşır. Əgər COP29 mənalı və proqnozlaşdırıla bilən maliyyə mənbələrini təmin edə bilsə, bu, iqlim fəaliyyətində daha güclü qlobal öhdəliyə işarə edəcək.

- Azərbaycanın azad edilmiş ərazilərini yaşıl enerji zonasına çevirmək imkanlarını necə qiymətləndirirsiniz?

- Azərbaycanın azad edilmiş əraziləri yaşıl enerji zonasına çevrilmək üçün əhəmiyyətli potensiala malikdir. Azərbaycan bölgənin bol günəşli və külək ehtiyatlarından istifadə edərək bu ərazilərdə bərpaolunan enerji layihələrinin inkişafı planlarını açıqladı. Beynəlxalq tərəfdaşlıq və investisiyaların dəstəyi ilə Azərbaycan, günəş stansiyaları və külək dəyirmanları əhatə edən bərpaolunan enerjinin böyük infrastrukturunu yarada bilər. Bu tədbirlər həm daxili enerji təhlükəsizliyinə, həm də regional enerji ixracatına töhfə verir. Azərbaycanın mövcud infrastrukturunu bu əraziləri yaşıl enerji mərkəzinə çevirmək imkanını daha da artırır. Yaşıl enerji dəhlizlərinə və geniş regional enerji şəbəkələrinə inteqrasiya Azərbaycanı Qafqazda bərpaolunan enerjiyə keçidində əsas oyunçuya çevirir. Bu təşəbbüs Azərbaycanın enerji ixracını şaxələndirmək, qalıq yanacağından asılılığı azaltmaq və ölkə üçün sabit enerji gələcəyi yaratmaq məqsədlərinə uyğundur.

- Bərpaolunan enerji mənbələrinin ixracatçısı olaraq Azərbaycanın potensialını necə görürsünüz?

- Azərbaycan, xüsusən günəş və külək enerjisi sahəsində bərpaolunan enerji mənbələrinin əhəmiyyətli bir ixracatçısı ola bilər. Ölkənin iqlimi və coğrafi üstünlükləri onu bərpaolunan enerji mənbələrinin layihələri üçün ideal yerə çevirir. Azərbaycan artıq bu sahədə irəliləyiş əldə edir, beynəlxalq sərmayələri cəlb edir və təmiz enerji istehsalı ilə bağlı iddialı hədəflər qoyur. Yaşıl enerji infrastrukturunu genişləndirməklə Azərbaycan bərpaolunan elektrik enerjisi ilə təkə ölkə daxilində deyil, həm də qonşu ölkələri təmin edə, regional enerji keçidində töhfə verə bilər. Bu dəyişiklik təkə Azərbaycanın iqlimlə bağlı

öhdəliklərini yerinə yetirmir, həm də Avropa və Asiya üçün təmiz enerji təminatçısı kimi onun geosiyasi əhəmiyyətini artırır.

Azərbaycanın bərpaolunan enerji potensialı qlobal enerji sisteminin sıçrayış texnologiyaları və ya gələcək sütunları kimi qiymətləndirilən təmiz hidrogen və enerji saxlama texnologiyalarının inkişafı üzrə strateji təşəbbüsləri ilə dəstəklənir. Azərbaycanın təmiz enerjiyə keçidi bərpaolunan mənbələrdən istifadə etmək istəyən digər qalıq yanacaqdan asılı olan ölkələr üçün nümunə ola bilər.